



Železna cesta 16, 1000 Ljubljana
01 4735 531
gp@zagovornik-rs.si

Ministrstvo za kulturo
Maistrova ulica 10
1000 Ljubljana

E: gp.mk@gov.si

Številka: 0071-3/2024/1

Datum: 25. 3. 2024

Zadeva: Priporočila Zagovornika načela enakosti glede predloga Akcijskega načrta 2024–2027 za Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031 (EVA 2024-3340-0002)

Spoštovani,

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) na podlagi 21. člena Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) daje priporočila Ministrstvu za kulturo (MK) kot predlagatelju predloga Akcijskega načrta 2024–2027 (AN 2024–2027) za Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031 (ReNPK 2024–2031), ki je v javni obravnavi.

Zagovornik priporoča MK, da v predlogu AN 2024–2027 za ReNPK 2024–2031 za doseganje Razvojnega cilja 1 o »Odpravljanju prekarnosti, krepitvi zmožnosti in zagotavljanju enakosti spolov«:

- 1. opise nekaterih ukrepov ali podukrepov in njihovih predvidenih učinkov zapiše tako, da se poudari vse vidike dostopnosti za ljudi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi invalidnostmi in za ljudi s funkcionalnimi oviranostmi, kot izhaja iz 3., 8., 9., 14. in 15. člena Zakona o izenačevanju možnosti invalidov**
- 2. v Ukrepu 16 za »Spodbujanje uporabe trajnostnih prevoznih sredstev do kulturnih prireditev« na podlagi utemeljene analize določi subvencioniranje vozovnice za kulturne dogodke kot posebni ukrep za ljudi s slabšim premoženjskim stanjem**
- 3. opis ukrepa 24 »Sofinanciranje produkcije kakovostne literature« in njegovih predvidenih učinkov dopolni s spodbujanjem izdajanja kakovostne literature v lahkem branju**
- 4. v Ukrepu 67 »Sofinanciranje medijskih vsebin v javnem interesu« opusti izraz »gluhonemi« in v posodobljenem letnem razpisu za sofinanciranje programskih vsebin razširi krog upravičencev na »osebe z naglušnostjo, gluhoto, slabovidnostjo, slepoto, gluhoslepoto in intelektualnimi invalidnostmi v njim prilagojenih tehnikah.«**

Naprošamo vas, da nas v 15 dneh od prejema tega dopisa obvestite o upoštevanju priporočila.

S spoštovanjem,

Miha Lobnik
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Priloga:

- Utemeljitev strokovne službe Zagovornika k priporočilu št. 0071-3/2024/1

Poslano:

- naslovníku (po elektronski pošti)
- zbirka dokumentarnega gradiva

V vednost:

- Predsednica Republike Slovenije (gp.uprs@predsednica-slo.si)
- Državni zbor (gp@dz-rs.si)
- Državni svet (gp@ds-rs.si)
- Služba vlade za zakonodajo (gp.gs@gov.si)
- Svet za invalide Republike Slovenije (svetzainvalide-rs.mddsz@gov.si)
- Varuh človekovih pravic (info@varuh-rs.si)
- Nevladnim organizacijam (po seznamu)

1.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za kulturo, da v predlogu AN 2024–2027 za ReNPK 2024–2031 za doseganje Razvojnega cilja 1 o »Odpravljanju prekarnosti, krepitvi zmožnosti in zagotavljanju enakosti spolov« opise nekaterih ukrepov ali podukrepov in njihovih predvidenih učinkov zapiše tako, da se poudari vse vidike dostopnosti za ljudi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi invalidnostmi in za ljudi s funkcionalnimi oviranostmi, kot izhaja iz 3., 8., 9., 14. in 15. člena Zakona o izenačevanju možnosti invalidov.

V predlogu AN 2024–2027 je treba opise nekaterih ukrepov in podukrepov ter njihovih predvidenih učinkov zapisati tako, da se poudari vse vidike dostopnosti za ljudi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi invalidnostmi in za ljudi s funkcionalnimi oviranostmi, kot izhaja iz 3., 8., 9., 14. in 15. člena Zakona o izenačevanju možnosti invalidov ter pri tem upoštevati določbe 22. člena Gradbenega zakona.

To se nanaša na:

- ukrep 10: Socialno vključevanje ranljivih skupin (kohezijski ukrep) in večanje dostopnosti za osebe z različnimi oviranostmi na področju kulture;
- ukrep 20: Prenova SNG Drama Ljubljana;
- ukrep 21: Prenova Prirodoslovnega muzeja Slovenije;
- ukrep 26: Učinkovito vzdrževanje in upravljanje s kulturno dediščino.

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)¹ v 1. členu določa varstvo vsakega posameznika pred diskriminacijo ne glede na spol, invalidnost ali katerokoli drugo osebnostno okoliščino na različnih področjih družbenega življenja. Skladno z drugim 2. členom ZVarD morajo državni organi, lokalne skupnosti in drugi deležniki zagotavljati varstvo pred diskriminacijo tudi na področju dostopa do dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti.

Pojem dostopnosti opredeljuje Akcijski program za invalide 2022–2030² in »ne obsega le dostopa do javnih zgradb/ustanov, temveč pomeni tudi dostop do informacij oziroma komunikacij«.

Z dostopom do objektov v javni rabi, informacij in komunikacij se ljudem z invalidnostmi omogoča sodelovanje na različnih področjih družbenega življenja, kot so na primer izobraževanje, zaposlovanje in dostopnost do zdravstvenih, socialnih in drugih storitev. Zaradi dostopnosti imajo ljudje z invalidnostmi možnost vključevanja v socialno, kulturno, ekonomsko in politično življenje.

¹ Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

² Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/Invalidi/API-2022-2030/Akcijski_program_za_invalide_2022_2030-.docx.

V skladu s četrtem odstavkom 3. člena Zakona o izenačevanju možnosti invalidov³ (ZIMI) pomeni zagotavljanje dostopnosti in enakih možnosti vsem, pri čemer gre za »načrtovane dejavnosti, s katerimi se omogoči, da so različni deli družbe in okolja, kot so javne službe, grajeno okolje, blago in storitve, namenjene javnosti, informacije, komunikacije ipd., dostopni vsem, predvsem invalidom«.

Prvi odstavek 8. člena ZIMI navaja, da je diskriminacija zaradi invalidnosti pri dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, prepovedana. To skladno s prvim odstavkom 9. člena vključuje dostop oseb z invalidnostmi do objektov v javni rabi,⁴ med drugim tudi na področju dobrin in storitev.

V drugem odstavku 9. člena ZIMI je navedeno, da se prilagoditve objektov v javni rabi »opravijo z gradbenimi in tehničnimi napravami, zvočnimi in svetlobnimi indikatorji, pisnimi informacijami in drugimi ustreznimi tehničnimi prilagoditvami«. Tretji odstavek 9. člena ZIMI določa, da je treba objekte v javni rabi primerno prilagoditi ob sami gradnji oziroma med rekonstrukcijo že zgrajenih objektov.

Skrajni rok za prilagoditev objektov v javni rabi ljudem z invalidnostmi je po 38. členu ZIMI, 11. december 2025. Do takrat je treba prilagojen dostop zagotoviti vsem ljudem z invalidnostmi.

To vključuje tako zaposlene, ki delajo v organih, ustanovah in organizacijah v objektih v javni rabi, kot tudi uporabnike dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti v teh objektih.

Diskriminacijo zaradi invalidnosti po 14. členu ZIMI vključuje tudi »onemogočanje sprotnega in enakovrednega dostopa do informacij, namenjenih javnosti, brez dodatnih stroškov za invalida, upoštevajoč pri tem načelo primerne oziroma razumne prilagoditve v invalidom dostopnih oblikah zapisov, jezikov in tehnologij, ki ustrezajo različnim vrstam invalidnosti.«

Skladno s prvim odstavkom 15. člena ZIMI je treba ljudem z invalidnostmi omogočati dostop do kulturnih dobrin, jim zagotoviti lastno ustvarjalnost in jim skladno z drugim odstavkom tega člena omogočiti dostopnost do javnih kulturnih prireditev z zagotovitvijo premagovanja komunikacijskih in grajenih ovir ter dostop do kulturne dediščine ali do informacij o njej.

Gradbeni zakon⁵ (GZ-1) v 22. členu ureja »graditev in uporabo objektov, dostopnih vsem ljudem, ne glede na njihovo morebitno trajno ali začasno oviranost«, kar pomeni projektiranje, gradnjo in uporabo objektov na način, ki omogoča neoviran dostop do objektov in njihovo uporabo. To sodi v okvir »univerzalne graditve in uporabe objektov«.

Prav tako Pravilnik o univerzalni graditvi in uporabi objektov⁶ v 5. in 6. členu navaja, da je treba pri gradnji, uporabi in vzdrževanju zunanjih površin ter objektov vsem ljudem omogočiti neovirano in samostojno gibanje.

³ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>.

⁴ Objekte v javni rabi, katerih raba je namenjena vsem pod enakimi pogoji, opredeljuje Gradbeni zakon (GZ-1), na podlagi katerega je bila sprejeta Uredba o razvrščanju objektov. Ta navaja seznam in vrste objektov, ki sodijo v to kategorijo. Uredba o razvrščanju objektov (Uradni list RS, št. 96/22). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED8497>.

⁵ Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 61/17, 72/17 – popr., 65/20 in 15/21 – ZDUOP). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7108>.

⁶ Pravilnik o univerzalni graditvi in uporabi objektov (Uradni list RS, št. 41/18 in 199/21 – GZ-1). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12693>.

Objekte v javni rabi opredeljuje GZ-1,⁷ ki v 26. točki 3. člena navaja: »objekt v javni rabi je objekt ali del objekta, katerega raba je pod enakimi pogoji namenjena vsem«.

Skladno s tem členom sodijo v to kategorijo nestanovanjske stavbe, ki so gostinske stavbe, poslovne in upravne stavbe, trgovske stavbe in stavbe za storitvene dejavnosti, stavbe za promet in stavbe za izvajanje komunikacij, stavbe splošnega družbenega pomena, obredne stavbe in druge nestanovanjske stavbe, če so namenjene javni rabi.

V to kategorijo sodijo tudi javne površine, kot so javna cesta, ulica, trg, tržnica, igrišče, parkirišče, pokopališče, park, zelenica in rekreacijska površina. Na podlagi GZ-1 je bila sprejeta Uredba o razvrščanju objektov,⁸ ki še podrobneje navaja seznam in vrste objektov, ki sodijo v to kategorijo.

Zahteve po dostopnosti so torej zavarovane že v okviru prepovedi diskriminacije. Ustavno sodišče RS je že večkrat ugotovilo (posredno) diskriminacijo, tj. kršitev 14. člena Ustave RS, zaradi nedostopnosti,⁹ in to hkrati s kršitvami konkretnih človekovih pravic. Sicer pa to obveznost na tem področju družbenega življenja urejata tudi pravo EU in mednarodno pravo.

Konvencija o pravicah invalidov¹⁰ (MKPI), ki jo je Slovenija ratificirala leta 2008, ureja področje dostopnosti v 9. členu. Ta zagotavlja dostop do fizičnega okolja, prevoza, informacij in komunikacij ter do drugih objektov, naprav in storitev, ki so namenjene javnosti ali se zanjo opravljajo. Ukrepi za prepoznavanje in odpravljanje ovir pri dostopnosti se med drugim nanašajo na stavbe, notranje in zunanje prilagoditve ter opremo. Države pogodbenice morajo skladno z MKPI sprejemati ukrepe, s katerimi razvijajo, širijo in spremljajo uveljavljanje minimalnih standardov in smernic za dostopnost objektov.

Komunikacija po 2. členu MKPI »vključuje jezike, prikaz besedila, brajico, taktilno sporazumevanje, veliki tisk, dostopne multimedije ter pisani, zvočni in običajni jezik, človeškega bralca ter povečevalne in alternativne načine, sredstva in oblike zapisa sporočila skupaj z dostopno informacijsko in komunikacijsko tehnologijo«.

Pogodba o delovanju Evropske unije in Listina Evropske unije o temeljnih pravicah (Listina)¹¹ določata podlago za preprečevanje vseh oblik diskriminacije, pri čemer kot temelj politik v EU uveljavljata enakost. Listina v 21. členu prepoveduje diskriminacijo na podlagi spola, rase, barve kože, etničnega ali socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere ali prepričanja, političnega ali drugega mnenja, pripadnosti narodnosti manjšini, premoženja, rojstva, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti.

Listina v 26. členu invalidom¹² priznava pravico do samostojnosti, družbene in zaposlitvene integracije ter do sodelovanja v družbenem življenju.

⁷ Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 199/21 in 105/22 – ZZNŠPP). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8244>.

⁸ Uredba o razvrščanju objektov (Uradni list RS, št. 96/22). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED8497>.

⁹ V prvem primeru zaradi nedostopnosti pisanj (nezmožnosti uporabe brajice) za slepe v sodnih postopkih (zadeva U-I-146/07). Za diskriminacijo je že spoznalo tudi ureditev premajhne dostopnosti grajenega okolja oz. kot kršitev ugotovilo nezadovoljiv standard minimalne dostopnosti volišč (zadeva U-I-156/11).

¹⁰ Konvencija o pravicah invalidov in Izbirni protokol h Konvenciji o pravicah invalidov. Glej Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 10/08. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-02-0045?sop=2008-02-0045>.

¹¹ Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sl:PDF>.

¹² Zagovornik uporablja izraze, kot so uporabljeni v uradnih prevodih mednarodnih aktov in področni zakonodaji. Širše pa Zagovornik uporablja izraz »oseba/ljudje z invalidnostmi«, ki je opisovalen in sledi

Kljub nacionalnim in mednarodnim zavezam za zagotavljanje dostopnosti storitev in objektov ljudem z invalidnostmi je Zagovornik v okviru priprave posebnega poročila Nedostopnost objektov v javni rabi za ljudi z invalidnostmi¹³ ugotovil, da na podlagi samoocene anketirancev, ki so pristojni za objekte v javni rabi s področja umetnosti in kulture, 29 odstotkov objektov do izteka zakonskega roka ne bo imelo gradbenih prilagoditev, 35 odstotkov jih ne bo imelo tehničnih prilagoditev. Približno polovica (47 odstotkov) anketirancev s tega področja ne načrtuje prilagoditev z zvočnimi ali svetlobnimi indikatorji ter s pisnimi informacijami. Podatki o nedostopnosti objektov s področja umetnosti in kulture (arhivov, muzejev, galerij, kulturnih domov, knjižnic in drugih objektov) so na voljo v prilogi posebnega poročila.¹⁴

Zagovornik je ugotovil tudi, da je nekaterim zavezancem za zagotavljanje dostopnih objektov v javni rabi izvajanje gradbenih in tehničnih prilagoditev oteženo zaradi omejitev, ki izhajajo iz predpisov s področja varovanja kulturne dediščine.

V ta namen je Ministrstvu za kulturo 17. oktobra 2023 priporočil, naj v sodelovanju z Ministrstvom za naravne vire in prostor in Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS) pripravi smernice za odločanje v postopkih pridobitve kulturnovarstvenih soglasij tako, da bo organom in ustanovam, ki so zavezanci za zagotavljanje prilagoditev objektov v javni rabi za ljudi z invalidnostmi, omogočeno te prilagoditve izvesti učinkovito in finančno vzdržno.

MK je v svojem odzivu¹⁵ 14. novembra 2023 zapisalo, da je priprava Smernic primeren ukrep in navedlo, da je ZVKDS že pristopil k pripravi Smernic in določil tudi odgovorno osebo za njihovo pripravo. ZVKDS načrtuje, da bodo Smernice zaključene najverjetneje v drugi polovici leta 2024.

Zagovornik podpira napredek na tem področju. Bistveno je, da se zagotovi dostopnost, in da varstvo kulturne dediščine ne posega v pravico do enake obravnave.

izvirni terminologiji Konvencije o pravicah invalidov (MKPI). Invalidnost je dejstvo, opisuje stanje oviranosti in ne lastnosti teh ljudi.

¹³ Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki-zagovornika/posebna-porocila/>.

¹⁴ Dostopno na: <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2023/10/Priloga-Nedostopnost-objektov-v-javni-rabi-za-ljudi-z-invalidnostmi-3.docx>.

¹⁵ Zadeva: Priporočilo Zagovornika načela enakosti glede nedostopnosti objektov v javni rabi za ljudi z invalidnostmi - priprava smernic za odločanje v postopkih pridobitve kulturnovarstvenih soglasij (št. 070-13/2021-3340-49), 14. november 2023

2.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za kulturo, da v predlogu AN 2024–2027 za ReNPK 2024–2031 za doseganje Razvojnega cilja 1 o »Odpravljanju prekarnosti, krepitvi zmožnosti in zagotavljanju enakosti spolov« v Ukrepu 16 za »Spodbujanje uporabe trajnostnih prevoznih sredstev do kulturnih prireditev« na podlagi utemeljene analize določi subvencioniranje vozovnice za kulturne dogodke kot posebni ukrep za ljudi s slabšim premoženjskim stanjem.

»Razvojni cilj 2: Finančna dostopnost« je usmerjen v zagotavljanje dostopnosti javno podprte kulture za vse prebivalce ne glede na njihov ekonomski položaj ali oddaljenost od večjih središč. Ukrep 16 je namenjen uresničevanju tega razvojnega cilja.

Prevideni učinek Ukrepa 16 je »Spodbujanje uporabe trajnostnih prevoznih sredstev do kulturnih prireditev« je med drugim omogočiti »dostopnost do kulture prebivalcem ne glede na njihove geografske in socialne okoliščine.«

Priporočamo, da MK pri določitvi subvencioniranja vozovnic za kulturne dogodke upošteva, da 114. b. člen Zakona o prevozi v cestnem prometu¹⁶ (ZPCP-2) že določa upravičence do brezplačnega prevoza v medkrajevnem linijskem prevozu v notranjem cestnem in železniškem prometu in s tem prepreči morebitno podvajanje ugodnosti za skupine ljudi z določenimi osebnimi okoliščinami. To so:

- upokojenci oz. osebe, starejše od 65 let, ki niso v delovnem razmerju ali ne opravljajo samostojne registrirane dejavnosti, in iz evidenc zavoda, pristojnega za vodenje evidence o upokojencih iz Centralnega registra prebivalcev, ki ga vodi ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, izhaja, da imajo status upokojenca ali so starejši od 65 let (osmi odstavek 114. b člena ZPCP-2);
- imetniki invalidske kartice ugodnosti, izdane na podlagi zakona, ki ureja izenačevanje možnosti invalidov, ki niso v delovnem razmerju ali ne opravljajo samostojne registrirane dejavnosti (deveti odstavek 114.b člena ZPCP-2) in
- posamezniki, ki imajo na podlagi zakona, ki ureja pravice vojnih veteranov, status vojnega veterana, ki niso v delovnem razmerju ali ne opravljajo samostojne registrirane dejavnosti (deseti odstavek 114.b člena ZPCP-2).

Zagovornik podpira razvojni cilj finančne dostopnosti in Ukrep 16 kot način za njegovo doseganje. Tako lahko pravico do udeležbe na področju kulture uresničujejo osebe, ki so v manj ugodnem položaju zaradi ene ali več njihovih osebnih okoliščin. »Socialne okoliščine«, kot so navedene v Ukrepu 16, lahko razumemo v skladu s 1. členom Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD), ki zagotavlja varstvo posameznika pred diskriminacijo na podlagi premoženjskega stanja in družbenega položaja. Priporočamo, da se zaradi večje jasnosti uporabi izraza iz ZVarD. Ta med naštetimi osebnimi okoliščinami v 1. členu, zaradi katerih ne sme biti nihče neupravičeno neenako obravnavan, navaja t. i. odprti seznam osebnih okoliščin, tudi »druge osebne okoliščine«. Med temi je Zagovornik v konkretnih primerih že prepoznal tudi kraj bivanja.¹⁷

¹⁶ Zakon o prevozi v cestnem prometu (Uradni list RS, št. 6/16 – uradno prečiščeno besedilo, 67/19, 94/21, 54/22 – ZUJPP, 105/22 – ZZNŠPP in 18/23 – ZDU-1O). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4236>.

¹⁷ Dostopno na: <https://zagovornik.si/obcina-diskriminatorno-uredila-dostop-do-brezplacnih-smucarskih-vozovnic-za-dijake-iz-obcine/>.

Kraj bivanja gre okviru Ukrepa 16 razumeti kot osebno okoliščino, vezano na »geografske okoliščine« osebe. Priporočamo, da se zaradi večje jasnosti uporabi izraz iz ZVarD - »kraj bivanja«.

Zagovornik opozarja, da je treba dodeljevanje subvencionirane vozovnice opredeliti kot posebni ukrep. 17. člen ZVarD določa, da so t. i. »posebni ukrepi« »začasni ukrepi, ki imajo za cilj zagotoviti uresničevanje pravice do enakega obravnavanja, enake možnosti ali dejansko enakost in udeležbo na področjih družbenega življenja oseb, ki so v manj ugodnem položaju zaradi določene osebne okoliščine. Posebni ukrepi se sprejmejo z namenom preprečevanja ali odpravljanja posledic takšnega položaja oziroma predstavljajo nadomestilo za manj ugoden položaj.«

Posebni ukrepi so skladno z drugim odstavkom 17. člena »zlasti spodbujevalni ukrepi, ki dajejo posebne ugodnosti ali uvajajo posebne spodbude za osebe v manj ugodnem položaju na določenem področju ali v določenem okolju.«

Zato je mogoče šteti, da je uvedba subvencionirane vozovnice za osebe z določeno osebno okoliščino oz. osebnimi okoliščinami primer posebnega ukrepa.

Pri sprejemanju posebnih ukrepov je v skladu s 17. in 18. členom ZVarD treba upoštevati, da:

- zasledujejo legitimen cilj odprave manj ugodnega položaja oseb z določeno osebno okoliščino,
- so utemeljeni na analizah o obstoju manj ugodnega položaja,
- so potrebno in ustrezno sredstvo za odpravo takšnega položaja.

Zagovornik ob sprejemanju AN 2024–2027 v zvezi z Ukrepom 16 Razvojnega cilja 1 opozarja, da morajo pripravljavci skladno z 2., 14. in 18. členom ZVarD, zlasti pri načrtovanju normativnih ukrepov, pripraviti celovito presojo posledic oziroma predvidljivih učinkov posameznih rešitev zakonov ali politik na določene družbene skupine (npr. v revščino odrinjene ljudi, ljudi z invalidnostmi) oziroma na njihove pravice. Gre za analizo učinkov, t.i. presojo vplivov na enakopravnost, enake možnosti in enako obravnavo (ang. equality impact assesment), ki je obveza pripraviljavcev vseh zakonodajnih predlogov.

To pomeni, da je treba opraviti presojo učinkov zakonodajnih predlogov na posamezne družbene skupine z določeno osebno okoliščino, zaradi katere je diskriminacija prepovedana. To velja tako glede zelenih kot tudi morebitnih nenameranih učinkov zakonov. Namen analize učinkov je zagotoviti, da zakoni ne bi imeli diskriminatornih učinkov in ne bi poslabševali položajev za diskriminacijo posebej dovzetnih ranljivem položaju. Zato Zagovornik priporoča, da se subvencioniranje vozovnice za kulturne dogodke določi na podlagi utemeljene analize skladno z ZVarD.

3.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za kulturo, da v predlogu AN 2024–2027 za ReNPK 2024–2031 za doseganje Razvojnega cilja 1 o »Odpravljanju prekarnosti, krepitvi zmožnosti in zagotavljanju enakosti spolov« opis ukrepa 24 »Sofinanciranje produkcije kakovostne literature« in njegovih predvidenih učinkov dopolni s spodbujanjem izdajanja kakovostne literature v lahkem branju.

Pravica do informiranosti je ena od temeljnih človekovih pravic. Je ključna za sprejemanje utemeljenih odločitev in za vključenost v družbo. Eden od načinov, kako vsebino približati čim širšemu krogu ljudi, je lahko branje.

»Lahko branje« je ustaljen izraz za prirejeno obliko besedila, zapisanega na način, ki omogoča kar najlažje branje in razumevanje in s tem dostopnost za osebe, ki težje berejo, ne znajo dobro slovenskega jezika, otroke in zlasti osebe z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi. Običajno lahko branje poleg teksta vsebuje tudi slikovno gradivo, ki součinkujeta za lažje razumevanje. V Sloveniji so sprejete poenotene smernice za zagotavljanje lahkega branja.¹⁸

Takšna prirejena oblika besedila zagotavlja dostop do informacij ljudem, ne glede na njihovo starost, jezik ali invalidnost, torej ne glede na njihove osebne okoliščine, na podlagi katerih je skladno s prvim odstavkom 1. člena ZVarD diskriminacija prepovedana.

ZIMI v 14. členu navaja, da mora biti ljudem z invalidnostmi omogočen sprotin in enakovreden dostop do informacij, »namenjenih javnosti, brez dodatnih stroškov za invalida, upoštevajoč pri tem načelo primerne oziroma razumne prilagoditve v invalidom dostopnih oblikah zapisov, jezikov in tehnologij, ki ustrezajo različnim vrstam invalidnosti.« Tudi 15. člen ZIMI v prvem odstavku navaja, da je ljudem z invalidnostmi treba omogočiti dostop do kulturnih dobrin in jim zagotoviti možnosti za lastno ustvarjalnost. Pri dostopu do kulturnih dobrin se morajo upoštevati posebne potrebe ljudi z invalidnostmi, ter jim omogočiti dostop do kulturne dediščine ali do informacij o njej (prva in tretja alineja drugega odstavka 15. člena).

Pravno obveznost zagotavljanja te oblike besedil (ang. »easy to read«) navaja tudi točka d.) drugega odstavka 9. člena MKPI,¹⁹ ki ureja dostopnost. Točka f) istega odstavka navaja, naj se spodbuja podpora in pomoč, ki jo ljudje z invalidnostmi potrebujejo pri dostopu do informacij.

Dostopnost lahkega branja je po mnenju raziskovalke lahkega branja dr. Haramije, redne profesorice na Univerzi v Mariboru, pomembna tudi zaradi podatkov iz raziskave, ki jo je izvedla Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD).²⁰ »V raziskavi je sodelovalo več kot 200.000 ljudi iz 33 držav, med njimi tudi 5.331 prebivalcev Slovenije: 24,9 odstotka odraslih v Sloveniji doseže le stopnjo 1 ali manj v pismenosti (kar je večji delež slabše pismenih od povprečja OECD, ta znaša 18,9 odstotka).«²¹

¹⁸ Lahko je brati: Nasveti za lahko branje v slovenščini, 2. zvezek Pravila, 2019, dostopno na www.lahkobranje.si. Smernice so prilagojene za slovenščino in so nadgradile evropska pravila »Informacije za vse« (v izvorniku »Information for all«) 2012. V slovenščini dostopno na: www.zveza-sozितje.si/lahko-branje.3.html.

¹⁹ Konvencija o pravicah invalidov in Izbirni protokol h Konvenciji o pravicah invalidov. Glej Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 10/08. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-02-0045?sop=2008-02-0045>.

²⁰ Dostopno na: <https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Slovenia.pdf>.

²¹ Intervju z dr. Haramijo: Lahko branje kot način dostopa do informacij. 2021. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/dostopno/clanki/lahko-branje-kot-nacin-dostopa-do-informacij/549890>.

Na težavo nedostopnosti informacij sta opozorili tudi Saša Lesjak in Tatjana Strmčnik iz Zavoda Risa na okrogli mizi o pravici do enake obravnave in enakih možnosti ljudi z invalidnostmi, ki jo je Zagovornik pripravil 7. decembra 2023 ob mednarodnem dnevu invalidov in svetovnem dnevu človekovih pravic. »Vsi ljudje enkrat pridemo do tega, da težje beremo ali razumemo -in za razumevanje potrebujemo lahko branje, lahki jezik. Ne govorimo torej samo o potrebah ljudi po kapi, s psihosocialnimi invalidnostmi in priseljencev, ki ne govorijo še dovolj dobro slovensko,« je dejala Lesjak.²²

²² Dostopno na: <https://zagovornik.si/na-okrogli-mizi-udelezenci-potrdili-rezultate-zagovornikovih-raziskav-o-razsirjenosti-diskriminacije-pri-dostopnosti-javnih-prostorov/>.

4.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za kulturo, da v predlogu AN 2024–2027 za ReNPK 2024–2031 za doseganje Razvojnega cilja 1 o »Odpravljanju prekarnosti, krepitvi zmožnosti in zagotavljanju enakosti spolov« v Ukrepu 67 »Sofinanciranje medijskih vsebin v javnem interesu« opusti izraz »gluhonemi« in v posodobljenem letnem razpisu za sofinanciranje programskih vsebin razširi krog upravičencev na »osebe z naglušnostjo, gluhoto, slabovidnostjo, slepoto, gluhoslepoto in intelektualnimi invalidnostmi v njim prilagojenih tehnikah.«.

V opisu Ukrepa 67 je navedeno: »Ukrep predvideva posodobljen letni razpis za sofinanciranje medijskih vsebin v javnem interesu, vključno s sofinanciranjem programskih vsebin za slepe in gluhoneme v njim prilagojenih tehnikah.«

Reprezentativne nevladne organizacije oseb z invalidnostmi in strokovna javnost so večkrat opozorili na potrebo po pravilni uporabi terminologije pri opisovanju ljudi z invalidnostmi. Anita Ivačič iz Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije je dejala: »Kretnja - naraven način sporazumevanja gluhih - dolgo ni veljala za jezik. Gluhih se je neupravičeno prijel slabšalni izraz »gluhonemi«. V resnici imajo svoj jezikovni sistem in manjšinsko kulturno identiteto. So uspešni umetniki, športniki, podjetniki, madžarski gluhi poslanec sedi v Evropskem parlamentu. Njihov svet se zdi omejen samo nam, slišočim. Ker ga ne razumemo.«²³

Na neprimernost stereotipne uporabe pojma »gluhonem« je opozorila tudi dr. Marjetka Kulovec, prva oseba z gluhoto v Sloveniji, ki je klub preprekam izobraževalnega sistema²⁴ pridobila doktorat znanosti. »Tretji stereotip je raba pojma gluhonem, ki se pogosto pojavlja v medijih, javnih institucijah in tudi pri posameznikih, ki ne poznajo gluhot. Ta pojem je že dolgo zastarel, saj se gluhi v procesu rehabilitacije bolj ali manj uspešno učimo govora. Zato se imamo za gluhe ne pa gluhoneme. Gluhonema je oseba, ki sploh ne govori in se sporazumeva le v znakovnem jeziku. V praksi je to zelo redko. V času, ko sem hodila v šolo, je o znakovnem jeziku veljala doktrina (posledica sprejetega sklepa leta 1880 na milanskem kongresu učiteljev za gluhe) – če gluhi otrok uporablja samo znakovni jezik in nič ne govori, je manj sposoben za učenje od tistega, ki govori.«²⁵

Pojma gluhonemosti prav tako ni navedenega v MKPI²⁶ ter Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025,²⁷ ki poleg tega v tretjem odstavku poglavja »1.1.3 Jezikovna opremljenost« navaja: »Veliko pozornost je treba nameniti tudi formatom ter tehnologijam, ki dostopnost do informacij in gradiv v slovenščini zagotavljajo slepim in slabovidnim ter drugim bralno oviranim osebam/osebam z ovirami branja (dislektiki, gluhoslepi, osebe, ki zaradi različnih fizičnih ovir ne morejo uporabljati tiskanih publikacij, osebe z motnjami v razvoju ...), kot tudi osnovni opisni in jezikovnotehnološki opremljenosti drugih jezikov, ki sodijo v okvir jezikovne politike Slovenije, na primer slovenskemu znakovnemu jeziku.«

²³ »Gluhi niso gluhonemi«. (13. julij 2010). Dnevnik. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042373561>.

²⁴ Zagovornik je v posebnem poročilu o položaju gluhih v izobraževalnem sistemu opozoril, da so osebe z gluhoto pri uresničevanju pravice do izobrazbe v slabšem položaju. Posebno poročilo je dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki-zagovornika/posebna-porocila/>.

²⁵ »Zgodba gluhe profesorice«. (14. maj 2015). Metina lista. Dostopno na: <https://metinalista.si/zgodba-gluhe-profesorice/>.

²⁶ Mednarodna konvencija o pravicah invalidov. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>.

²⁷ Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (Uradni list RS, št. 94/21). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO123>.

Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 s tem opozarja na širši krog ljudi z različnimi vrstami invalidnosti, in ne zgolj na »slepe in gluhone« v njim prilagojenih tehnikah, kot je opredeljeno v opisu Ukrepa 67.

Zagovornik nadalje priporoča uporabo izraza »oseba/ljudje z invalidnostmi«, ki je opisovalen in sledi izvorni terminologiji MKPI. Invalidnost je dejstvo, ki opisuje stanje oviranosti in ne lastnosti teh ljudi. Označevalni namesto opisovalnega načina je nepotreben in pomeni redukcijo osebe na to značilnost, čeprav je invalidnost le del njene identitete. MKPI terja odstranitev vseh izrazov, ki imajo slabšalne konotacije oziroma temeljijo na preživelih paradigmah razumevanja invalidnosti. Zagovornik je v ta namen Vladi RS priporočil revizijo in uveljavitev ustrežnejšega prevoda Konvencije o pravicah invalidov.²⁸

²⁸ Priporočilo Zagovornika načela enakosti Vladi Republike Slovenije glede revizije in uveljavitve ustrežnejšega prevoda Konvencije o pravicah invalidov. Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-zagovornika-nacela-enakosti-vladi-republike-slovenije-glede-revizije-in-uveljavitve-ustreznejsega-prevoda-konvencije-o-pravicah-invalidov/>.